

Љубинка Трговчевић Митровић (1948–1922)

Фотографија Зоран Рас

„Чекам неку нову ренесансу. Ја не верујем да ћу је доживети, али нешто мора да се промени.“ Наведене речи је изговорила Љубинка Трговчевић, у емитсији Радио Београда Град 2012. године, сажимајући своје виђење стварности у Србији и свету на почетку 21. века. Њима је изразила своје наде и очекивања, принципе на којима је живела и стварала, као и снажно уверење које је никада није напуштало – да велике идеје, у одређеним временима, имају снагу да промене свет.

Љубинка Трговчевић Митровић је преминула у Београду 4. марта 2022. године. Није дочекала ренесансу политичког живота и јавног деловања, али никада није посумњала да се за промене непрестано треба борити и никада заувек изборити. Била је историчарка која је својим књигама, професорским радом, јавним деловањем и бројним и искреним пријатељствима, ширила идеје демократије и снажно подржавала слободу стваралаштва. Посвећеност хуманистичким идеалима и идејама просветитељства обележила је њен живот и водила је кроз научна истраживања. Закључци до којих је долазила у својим радовима

– о школовању генерација студената из Србије на европским универзитетима, о еманципацији жена и снази научног ангажмана – испоставило се да су били и потврда њених животних уверења.

Рођена је у Сарајеву 1948, у години великог југословенског преокрета. Цео живот је провела у Београду као припадница генерације која је осећала велику одговорност за начин на који су се револуционарни идеали остваривали, а не ретко изневеравали и напуштали. Њену младост је обележила борба за боље друштво, коју је симболизовала студентска побуна 1968, а зреле године, покушаји демократизације политике крајем осамдесетих, и антиратни активизам током деведесетих година 20. века. Увек је активно учествовала у друштвеном животу и била део покрета који су захтевали ширење простора личних и колективних слобода. Љубинкин искуствени простор и хоризонт њених очекивања су се прожимали и подстицали. Оно што је представљало константу њеног живота и осу око које су се преплитали искуство и визија, била је нада у бољу будућност као најснажнији покретач промена у садашњости.

Дипломирала 1971. на катедри за Општу савремену историју Филозофског факултета, где је и магистрирала и докторирала. Одмах по завршетку студија запослила се на Историјском институте САНУ и започела истраживање школовања српских државних стипендиста на европским универзитетима. Реконструисала је животне путеве људи који су се након школовања у иностранству враћали у земљу и огромном стваралачком енергијом и преданим радом унапређивали друштво и државне институције у Србији у 19. и 20. веку. Њену пажњу су привукли посебно научници који су својим истраживањима и политичким ангажманом омогућили стварање југословенске државе. Стога не чуди што се, вођена примерима људи о којима је писала, ентузијастична и храбра Љубинка определила да у личном животу истраје у борби за опште добро. Њено схватање места интелектуалца у друштву и њена научна истраживања су је усмерили на јавни ангажман након што је докторирала на Београдском универзитету 1986. године.

Истражујући политику стипендирања државе која је систематично планирала своју елиту, животне путеве мушкараца и жена који су те стипендије уживали, а посебно научника који су успели да остваре утопијске идеале, сматрала је да и држава у којој је живела мора да одговори на изазове света које се мењао. Истовремено је осећала да она сама за друштво треба да уради исто оно што су век раније чинили људи чије је животне путеве пратила кроз архивска документа по читавој Европи.

Тако је прихватила да четири године буде делегат у Скупштини Социјалистичке Републике Србије, а затим је 1986. године постала и чланица Председништва СР Србије. На том месту се, међутим, задржала само две године – за које се испоставило да су биле две посебно деликатне године у историји Југославије.

Било је то време у коме се чинило да је оснажила алтернатива догматском схватању политике. Отворена су многа дубиозна питања и историјске контроверзе, а са централних позиција у политичком животу Србије су готово неприметно склоњени стари кадрови. Одласком Драгослава Марковића, Николе Љубичића, Петра Стамболића, поново је започео процес подмлађивања партије. Љубинка Трговчевић је била једна од младих људи које је председник Председништва СР Србије Иван Стамболић укључио у политички живот средином осамдесетих година 20. века. Касније се сећала да су на важне позиције тада дошли и Петар Живадиновић, Радивоје Цветићанин, Мила Коругић и многи други. Чинило се да се политичка клима готово у потпуности изменила, а младу историчарку посебно је привукао прокламовани принцип „књигом на књигу“, формулисан унутар Савеза комуниста Југославије. Управо је то ново схватање, које је подразумевало динамично и аргументовано супротстављање чињеница и подстицање диспута око различитих тумачења прошлости и садашњости, требало да буде основ демократских политичких дебата. Како је често истицала, било је то време „гласности у Србији“ које је будило ентузијазам и велике наде.

Политичка епизода је, међутим, кратко трајала у Љубинкином животу. Већ наредне године, сукоб две концепције развоја политике и два виђења места Србије у Југославији, који су персонализовани кроз личности двојице кључних људи партије и државе – Слободана Милошевића и Ивана Стамболића, је достигао врхунац. На Осмој седници ЦК СКС (23–24. септембра 1987), која је више била режирано јавно суђење спроведено пред телевизијским камерама, него радна седница највишег партијског тела, Љубинка Трговчевић је била присутна као чланица Председништва Србије. Иако без права гласа, била је једна од ретких који су се отворено супротставили стаљинистичком обрачуна са председником Градског комитета Савеза комуниста Београда Драгишом Павловићем, а заправо са свима који су сматрали да је нужна реформа друштва у складу са променама које су се дешавале у читавој Европи. Смене у руководству српских комуниста, које су започеле на Осмој седници, су означиле почетак краја Југославије. Савременици су то слутили, али су се надали да је слом ипак било могуће избећи, односно, како је Иван Стамболић написао 1991. у писму Слободану Милошевићу: „Верово сам да ће проћи заглашујућа тутњава прејакних речи и њихова јака кроз празнину шупљих мисли.“ Љубинка Трговчевић је остала једина која је, и поред Стамболићевих молби да се гласа за његово разрешење како би се избегли већи сукоби и „улични ломови“, ипак гласала против његове смене у децембру 1987. године. Тек након тога је поднела оставку на чланство у Председништву Србије.

Вратила се у Институт и наставила научну каријеру током ратних деведесетих, када је заједно са супругом, академиком Андрејем Митровићем, била један од кључних ослонаца оних који су чували постојеће и градили нове везе

са научницима из свих делова разорене Југославије, Европе и света. Округли столови који су одржавани на Филозофском факултету, као и вечере које су са топлином припремали у свом стану, су приближавали научнике и уметнике, активисте и све оне који су се противили ратовима и борили против заборава и некажњивости злочина. У стану са колегама, на уличним демонстрацијама са студентима, Љубинка Трговчевић и Андреј Митровић су се борили за дијалог различито мислећих. Толерантни и стрпљиви, били су спремни на разговор са свима, осим са утемељивачима и пропагаторима идеја ур-фашизма. И у тим тешким годинама убијања Југославије и одлучног антиратног активизма, нису престајали да пишу и учествују на научним скуповима у земљи и иностранству, уверени у снагу науке и као прибежишта и као путоказа.

Након пада режима који је покренуо ратове у којима је уништена Југославија, Љубинка Трговчевић је започела професорску каријеру. На Факултету политичких наука у Београду је од 2001. до 2016. године утицала на генерације студената који су на њеним курсевима друштвене историје и култура Балкана стицали историјска знања и учили се критичком мишљењу и дијалогу. Својим студентима је преносила јасне ставове о историјским појавама и личностима, али их је учила и толеранцији која је увек била ретка појава у јавном животу Србије. Храбрила их је и подржавала њихове одласке на светске универзитетске центре и истовремено радо прихватала младе историчаре који су из иностранства долазили у Београд на истраживања. Тако је подстицала стварање нових професионалних и пријатељских веза.

Библиографија радова Љубинке Трговчевић је обимна, а из ње се издвајају три важне монографије из области друштвене и културне историје: Научници Србије и стварање југословенске државе 1914 – 1920 (Српска књижевна задруга: Београд: 1986, 1987) за коју је добила НИН-ову награду за публицистику 1986, Историја Српске књижевне задруге (Српска књижевна задруга: Београд: 1992) и Планирана елита, О студентима из Србије на европским универзитетима у 19 веку (Службени гласник, Београд: 2003). Приредила је и мемоара Краљице Наталије Обреновић, Моје успомене, (Српска књижевна задруга: Београд, 1999). Уз писани, Љубинка Трговчевић је оставила траг у науци и као једна од оснивача Удружења за друштвену историју, Председница Савета Центра за студије рода и политике на ФПН, председница Управног одбора Историјског архива Београда и Председница Управног одбора Историјског музеја Србије. Али подједнако важан, ако не и важнији траг, оставила је у неформалној мрежи историчарки и историчара из Србије, Југославије и читавог света који су се бавили историјом ових простора. Посвећено је спајала научнике и веровала у снагу њихове професионалне и личне сарадње и пријатељства.

Својим преданим радом је чувала институције у чијем је оснивању учествовала, верујући да на њима почива снага једне заједнице, а након смрти супруга

Андреја Митровића утемељила је две важне награде које су носиле његово име. На Филозофском факултету је са колегиницама и колегама са катедре за Општу савремену историју покренула годишњу награду „Андреј Митровић“ за најбољи мастер рад. Са колегама из фондације „Михаел Жикић“ са седиштем на Универзитету у Бону, која подржава и унапређују немачко-српске привредне и културне везе, је покренула међународну награду „Андреј Митровић“ за најбољи рад на немачком језику посвећен историји Србије, Југославије и југозападнoг Балкана.

На крају, јединствену личност Љубинке Трговчевић и њена професионална интересовања, немогуће је разумети без истицања њене љубави према породици и пријатељима и страсти према путовањима. Била је искрено посвећена својим најближим, поносила се сваким њиховим успехом и бринула над њиховим животима. Али увек је била и своја, нестрпљива да се упуту на неко ново путовање и упознавање другачијих култура, уметности, обичаја, географских крајолика. У свима је препознавала посебности, али и сличности које су спајале људе кроз простор и време. Као и у великим историјским наративима које је критички анализирао, тако је и на својим путовањима, са посебном пажњом пратила и трудила се да разуме људске судбине и да им оштро не суди. Живела је и радила у складу са најсјајнијим традицијама хуманизма и етичким принципима које никада и ни по коју цену није напуштала.

Олга Манојловић Пинтар